
РОЗДІЛ II. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 340.5

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.05.11>

ПРЕДМЕТ МУНІЦИПАЛЬНОГО ПРАВА ЯК ГАЛУЗІ ПРАВА: ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ

Батанов О.В.,*доктор юридичних наук, професор,
провідний науковий співробітник**Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України,**ORCID <https://orcid.org/0000-0002-0239-4539>**e-mail: batanov_olexandr@ukr.net*

Батанов О.В. Предмет муніципального права як галузі права: дискусійні питання теорії.

У статті розглядаються проблеми визначення предмета муніципального права як галузі права України. Досліджено феноменологію муніципального права в контексті його генезису, розвитку і розуміння предмету муніципально-правового регулювання. Доведено, що предметом муніципального права як галузі національного права слід вважати суспільні відносини, які виникають в процесі визнання, становлення, організації та здійснення муніципальної влади, а також реалізації та захисту муніципальних прав людини. У статті здійснено доктринальний аналіз підходів щодо тлумачення змісту відповідних суспільних відносин. Порушено питання щодо принципів та форм реалізації муніципального права.

Констатується, що актуальним завданням сучасної муніципально-правової доктрини є пошук основної характеристики предмета муніципально-правового регулювання, тобто того узагальненого критерію, який дозволяє віднести суспільне відношення до числа власне муніципально-правових відносин. У якості такої характеристики має виступати муніципалізм та громадівський устрій на муніципальному рівні – муніципальний лад.

Уперше запропоновано ввести в науковий обіг категорію «муніципальний лад». На думку автора, муніципальний лад – це система суспільних відносин та принципів, пов'язаних із здійсненням територіальними громадами своїх функцій та повноважень як первинного суб'єкта місцевого самоврядування, а також реалізацією історичних, соціально-економічних, духовно-культурних, етнопонаціональних та інших особливостей і традицій їх муніципального життя, що визнаються

і охороняються Конституцією та іншими актами позитивного права. Це свого роду системно-конгломератна конструкція, синергетичне поєднання принципів місцевого самоврядування та різнорідних елементів та процесів муніципального життя (права людини, свобода, демократія, влада, територія, власність тощо). Стверджується, що муніципальний лад є одним з базових критеріїв формування предмету сучасного муніципального права.

Ключові слова: муніципальне право, муніципалізм, місцеве самоврядування; публічна влада; муніципальний лад; муніципальна влада; територіальна громада; житель – член територіальної громади; конституційно-правовий статус людини і громадянина; муніципальний статус людини; муніципальні права людини.

Batanov O.V. The subject of municipal law as a branch of law: debatable issues of theory.

The article examines the problems of defining the subject of municipal law as a branch of Ukrainian law. The phenomenology of municipal law is studied in the context of its genesis, development and understanding of the subject of municipal legal regulation. It is proved that the subject of municipal law as a branch of national law should be considered social relations that arise in the process of recognition, formation, organization and exercise of municipal power, as well as the realization and protection of municipal human rights. The article provides a doctrinal analysis of approaches to interpreting the content of relevant social relations. The issue of the principles and forms of implementation of municipal law was raised.

It is stated that the urgent task of the modern municipal legal doctrine is the search for the

main characteristics of the subject of municipal legal regulation, that is, the generalized criterion that allows to attribute the social relationship to the number of proper municipal legal relations. Municipalism and community organization at the municipal level – the municipal system – should act as such a characteristic.

For the first time, it was proposed to introduce the category «municipal system» into scientific circulation. According to the author, the municipal system is a system of social relations and principles related to the exercise by territorial communities of their functions and powers as the primary subject of local self-government, as well as the implementation of historical, socio-economic, spiritual-cultural, ethno-national and other features and traditions of their municipal life, which are recognized and protected by the Constitution and other acts of positive law. It is a kind of system-conglomerate structure, a synergistic combination of the principles of local self-government and heterogeneous elements and processes of municipal life (human rights, freedom, democracy, power, territory, property, etc.). It is claimed that the municipal system is one of the basic criteria for the formation of the subject of modern municipal law.

Key words: Municipal Law, municipalism, local self-government; public authority; municipal system; municipal authority; territorial community; resident-member of the territorial community; constitutional and legal status of a person and a citizen; municipal human status; municipal human rights.

Постановка проблеми. Одним з найбільш примітних явищ у становленні та розвитку демократичної правової державності в Україні є відродження місцевого самоврядування та, на цій основі, – формування муніципального права як самостійної галузі права України. Сьогодні муніципальне право – це галузь права, яка динамічно розвивається. В основі її формування знаходяться об'єктивні передумови, які пов'язані насамперед з наявністю самостійного для муніципального права предмета правового регулювання як особливої сфери суспільних відносин, які виникають на базі тієї системи самоорганізації людей, яка визнається та функціонує за місцем їх проживання.

Формування доктрини та практики муніципального права є своєрідним детектором розвитку демократії в Україні, що концентрує у собі усі найскладніші суспільно-політичні, господарсько-економічні, соціально-культурні та інші проблеми перехідного періоду, віддзеркалює його суперечливість, незавершеність та невідзначеність багатьох процесів та рішень. Багато з цих та інших питань муніципальної доктрини

вже тривалий час знаходяться у фокусі уваги вітчизняних науковців, завдяки науковим розвідкам яких відбувається доволі активний творчий пошук нових методик, підходів до аналізу муніципально-правових явищ та процесів.

Втім, слід констатувати, що вітчизняна юридична наука приділяє увагу проблемам муніципально-правової доктрини доволі фрагментарно та ситуативно, які залишаються сферою наукових інтересів доволі вузького кола вчених-правознавців. Це безумовно негативно віддзеркалюється на процесах законотворення, практиці муніципального правокористування, експертному забезпеченні муніципальної реформи, вивченні засад місцевого самоврядування в закладах юридичної освіти тощо.

Стан опрацювання. За останні три десятиліття вітчизняна юридична наука виробила певні підходи до проблем місцевого самоврядування та муніципального права, чому сприяли праці М.О. Баймуратова, Ю.М. Бисаги, В.І. Борденюка, І.А. Галіахметова, К.В. Головка, В.П. Гробої, І.В. Дробуш, Б.В. Калиновського, В.М. Кампа, М.І. Корнієнка, В.В. Кравченка, П.М. Любченка, Н.В. Мішиної, М.П. Орзіха, І.С. Пирого, В.Ф. Погорілка, В.А. Стрільчука та ін. Прийняття Конституції України, формування законодавства про місцеве самоврядування, розвиток муніципального права стали потужним поштовхом до активізації української муніципалогії.

Нові юридичні категорії та конструкції, запозичені зарубіжні моделі та рецеповані міжнародні стандарти, реалізовані муніципально-правові інститути й окремі норми стали об'єктом багатьох наукових розвідок. І, як наслідок, в Україні з'явилися десятки доволі оригінальних дисертаційних та монографічних досліджень, а муніципально-правова наука поповнилася новими іменами молодих та перспективних учених. Водночас у юридичній науці залишається чимало дискусійних питань щодо принципів, предмету і методу муніципального права як галузі права, його системи та функцій, ролі та місця у національній системі права тощо, авторський погляд на деякі з них викладений у цій статті.

Метою статті є обґрунтування сучасних підходів до розуміння предмету муніципального права як галузі права.

Виклад основних положень. Основними ознаками будь-якої галузі права є не лише її предмет, а і метод (методи), система, джерела, функції. Втім, питання про наявність у муніципального права самостійного предмету правового регулювання, який детермінує його місце та функції у системі права є найбільш дискусійним у сучасній науці муніципального права.

В теорії права під галуззю права розуміють сукупність норм права, які мають власні предмет і метод (режим) регулювання, особливу функцію-

нальну (цільову) спеціалізацію, спільні норми та інститути.

Під предметом галузі права зазвичай розуміється те, що регулює ця галузь права, тобто певні види або систему суспільних відносин, які регулюються правом. Вважається, що саме предмет правового регулювання має важливе значення для галузевого розмежування норм права. Якісно однорідні суспільні відносини утворюють сферу, на яку поширюється та чи інша галузь права і яка перебуває під її юрисдикцією. Предмет є основним та об'єктивним (матеріальним) критерієм для такого розмежування: саме він диктує насамперед необхідність виокремлення певної галузі (основний критерій); крім того, він має об'єктивний зміст, який визначається характером суспільних відносин і не залежить від суб'єкта (об'єктивний, або матеріальний критерій). Відмінності предметів правового регулювання різних галузей права пов'язуються з особливостями суб'єктів та об'єктів різноманітних відносин, специфікою поведінки та соціальних фактів, що породжують виникнення або припинення відповідних відносин [1, с. 98].

Отже, до структури предмету правового регулювання входять такі елементи, як: 1) суб'єкти – індивідуальні та колективні; 2) їх поведінка, поступки та дії; 3) об'єкти (предмети, явища) оточуючого світу, з приводу яких відповідні суб'єкти вступають у взаємовідносини та у відношенні яких проявляють свій інтерес; 4) соціальні факти (події, обставини), які виступають безпосередніми причинами виникнення, зміни або припинення відповідних відносин.

Втім, не всі суспільні відносини підлягають правовому регулюванню, а тільки ті, що відповідають певним ознакам: 1) мають соціальну значущість; 2) зачіпають інтереси інших осіб або суспільства у цілому; 3) припускають можливість соціального конфлікту внаслідок вартості та обмеженості ресурсів (суспільних благ), з приводу яких вони виникають; 4) є сталими, нерідко повторюваними; 5) не можуть бути ефективно врегульованими за допомогою інших соціальних регуляторів без залучення права; 6) припускають можливість зовнішнього, саме правового контролю над ними. Коло суспільних відносин, що підлягають правовому регулюванню, не є постійним; воно може змінюватися залежно від потреб суспільства [1].

Щодо розуміння предмету муніципального права, то в юридичній науці існують різні підходи до цього питання. Так, В.М. Кампо розглядає муніципальне (комунальне) право як «систему норм, якою регулюються суспільні відносини з питань функціонування системи місцевого самоврядування» [2], «галузь публічного права, яка регламентує організацію та діяльність територіальними громадами адміністративно-тери-

торіальних одиниць та створюваних ними органів, які самостійно вирішують питання місцевого значення», визначаючи її предметом «суспільні відносини, що виникають, змінюються і припиняють дію у процесі здійснення територіальними громадами та їх органами функцій і повноважень місцевого самоврядування» [3]. В.Ф. Погорілко у першому в Україні підручнику з муніципального права предмет муніципального права як галузі права розглядав «місцеве самоврядування – відносно самостійний вид суспільних відносин, пов'язаний з організацією і здійсненням місцевої влади, тобто публічної влади, влади народу в межах відповідних адміністративно-територіальних одиниць» [4, с. 6]. Інші дослідники, в цілому обґрунтовано, вважаючи, що такий підхід не зовсім коректно відображає семантику терміна «муніципальний», а також такий, що не дозволяє достатньо чітко відокремити групу суспільних відносин, що становлять предмет самостійної галузі права, підкреслюють, що «предмет муніципального права охоплює лише суспільні відносини, що складаються у зв'язку з організацією і здійсненням місцевого самоврядування (відносини місцевого самоврядування), що дозволяє характеризувати муніципальне право як право місцевого самоврядування» [5, с. 11-12].

Цей підхід знайшов своє відображення у другому виданні підручника з муніципального права України, у якому вже зазначається, що предметом муніципального права є «місцеве самоврядування як відносно самостійний вид суспільних відносин, пов'язаних з організацією і здійсненням влади територіальними громадами» [6, с. 7]. Аналогічна позиція зустрічається і в інших вітчизняних виданнях з муніципального права [7, с. 23].

В цілому з таким підходом можна погодитися, хоча й він потребує суттєвого уточнення. Насамперед йдеться про твердження, що «муніципальне право – це право місцевого самоврядування», або, за логікою, «місцеве самоврядування – це муніципальне право». Жодне з цих тверджень немає достатньо переконливих обґрунтувань.

По-перше, місцеве самоврядування (муніципальна влада) – це публічно-самоврядне волевиявлення територіальної громади щодо здійснення її функцій, спрямованих на реалізацію прав людини – членів цієї громади та вирішення питань місцевого значення шляхом прийняття і реалізації відповідних правових актів, а муніципальне право – це сукупність норм. Природно, що публічна влада не може дорівнювати сукупності норм права. Тобто це різнопорядкові явища як за сутністю та змістом, так і функціями та формою.

По-друге, місцеве самоврядування як публічна влада територіальної громади є первинною щодо муніципального права, бо вона зароджу-

ється тоді, коли про позитивне право ще не було будь-якого уявлення. Самоврядування територіальної громади, чи то у його публічно-владній, чи соціально-економічній, духовно-культурній чи іншій формі, породжене фактичним громадівським життям у природних умовах становлення людської цивілізації та суспільства, коли ще не було ні держави, ні результатів її правотворчої діяльності – позитивних законів.

Через це, по-третє, місцеве самоврядування саме собою визначально немає інститутів права. Тільки позитивне право має інститути, які формувалися та розвивалися із суспільних відносин у системі місцевого самоврядування, причому ці відносини мають природний характер. Тобто спочатку зароджуються самоврядні відносини, а потім норми права, які з часом у результаті еволюції та ускладнення цих відносин, оформлюються у відповідні інститути та їх системи. У свою чергу, держава як продукт розвитку громадянського суспільства видає норми, які починають регулювати вже сформовані публічно-(та й приватно-) самоуправлінські муніципальні відносини. В умовах державно-організованого суспільства відбувається злиття природно сформованих самоврядних відносин із нормами муніципального права, які покликані регулювати їх.

Таким чином, саме інститути муніципального права є спільним продуктом територіальних громад, народу в цілому і держави, а не навпаки. У цьому, власне і полягає громадівське розуміння місцевого самоврядування та муніципального права. На наше переконання, сутність, зміст та функціональні особливості муніципальної влади та, як наслідок цього, й муніципального права, можна повною мірою усвідомити лише на основі громадівської концепції.

Соціальна, природно-правова, а, як наслідок цього, й конституційно-правова та муніципально-правова сутність первинного суб'єкта муніципального права – територіальної громади проявляється в тому, що саме в ній починають формуватися основи розуміння соціальної природи людських відносин, оптимально розкриває свою природу соціогенез особи та публічної влади, а через те, закладаються ознаки муніципальної демократії та громадянського суспільства, які мають принципове значення для з'ясування конституційно-правової природи муніципальної влади.

З іншого боку, як зазначає М.І. Корнієнко, у випадку послідовного відстоювання позицій державницької концепції місцевого самоврядування «зникає основний аргумент, який наводиться для обґрунтування муніципального права як самостійної галузі права України» – питання щодо природи тієї влади, яку здійснює місцеве самоврядування, коріння якої, на його думку, «знаходяться не в самій громаді, а у законі, в якому вті-

лена державна воля всього народу» [8, с. 9, 10, 11]. Тобто, у даному випадку обґрунтовується державно-правова (етатистська) модель місцевого самоврядування та нормативістська (патерналістська) концепція «муніципального права», з позиції якої дискусія щодо існування муніципальної влади як публічної влади територіальної громади (суб'єктний аспект), її специфічних завдань та функцій (функціонально-телеологічний аспект) щодо вирішення питань місцевого значення (об'єктний аспект), втрачає будь-який сенс, а статус муніципального права фактично зводиться до системи законодавства про місцеве самоврядування.

І, нарешті, по-п'яте, не дуже коректним є твердження, що «муніципальне право – це право місцевого самоврядування», тому, як ми зазначали, що інститути муніципального права є синтезом право-нормотворчості територіальних громад, народу загалом і держави. Однак у системі місцевого самоврядування, як у додержавний період, так і після зародження держави, поширеним явищем була (і є) наявність власних унікальних та специфічних джерел права не лише шляхом ухвалення власних нормативних актів (муніципальних хартій, статутів), а й насамперед формування та реалізації муніципальних традицій (історичних, соціальних, економічних, духовно-культурних, географічних, етнонаціональних, релігійних тощо), врахування яких має суттєве, а подекуди і визначальне, значення у процесах становлення муніципалізму, реальної муніципальної демократії та муніципального права. Отже, позитивне муніципальне право як результат спільного нормотворення народу, держави та місцевого населення однозначно виникає лише тоді, коли існує його соціально-політична основа та первинний суб'єкт, основний носій його функцій та повноважень – територіальна громада.

Звідси актуальним завданням сучасної муніципально-правової доктрини є пошук основної характеристики предмета муніципально-правового регулювання, тобто того узагальненого критерію, який дозволяє віднести суспільне відношення до числа власне муніципально-правових відносин. У якості такої характеристики має виступати муніципалізм та громадівський устрій на муніципальному рівні – муніципальний лад (у даному випадку «лад» у достеменному, сутнісному його значенні – це стан, коли все робиться, виконується як слід, відповідно до певних вимог, правил тощо; упорядкованість; злагодженість, узгодженість у діях; організованість; протилежне – безладдя).

Під останнім ми розуміємо систему суспільних відносин та принципів, пов'язаних із здійсненням територіальними громадами своїх функцій та повноважень як первинного суб'єкта місцевого самоврядування, а також реалізацією історичних,

соціально-економічних, духовно-культурних, етнонаціональних та інших особливостей і традицій їх муніципального життя, що визнаються і охороняються Конституцією та іншими актами позитивного права. Це свого роду системно-конгломератна конструкція, синергетичне поєднання принципів місцевого самоврядування та різних елементів та процесів муніципального життя (права людини, свобода, демократія, влада, територія, власність тощо).

Відмічаючи дискусійно-постановочний характер питання щодо виділення у предметному полі сучасного муніципального права феномену «муніципального ладу», повернемося у якості пошуків аргументів на підтримку цієї ідеї у Давньоримську епоху формування муніципій. У цьому контексті доволі цікавими та пізнавальними є дослідження відомого французького історика Ньюма Дені Фюстель де Куланжа (1830–1889 рр.), який розглядав процеси перетворення стародавньої патріархальної держави, громади та міста на Римську державу. Так, у першому томі своєї шеститомної праці «Історія суспільного ладу Давньої Франції» (1901–1916 рр.) [9] він ґрунтовно описував проблеми «римського провінційного управління та адміністративної централізації» [9, с. 235–257] (за його словами «щось на кшталт особливого провінційного самоврядування, незалежного від центрального імперського уряду») [9, с. 268].

З точки зору проблематики, порушеної у цій статті, особливо важливим є те, що одного боку, Куланж вказував на наявність у часи Римської Імперії деяких так званих «провінційних вольностей» [9, с. 257–275], які він пов'язував як з питаннями вірування (насамперед так званої «політичної релігії» [9, с. 260], пов'язаної із культом імператора), так і виборів жерців (які, за його словами, «тривалий час управляли справами рідного міста; вони добре знали інтереси, нужди, побажання останнього, предмети, які викликали його незадоволення; вони були його справжніми представниками» [9, с. 265–266]), скликання «зборів галльських провінцій» (*concilium Galliarum*), які були «чимось на кшталт національних зборів країни, які відбувалися кожний рік» та присвячувалися, як правило, питанням щодо «обговорення видатків», витрачених на проведення культових святкувань, «складання звітів про них», розпорядження «для цієї цілі особливої казни (*area*), яка наповнювалася внесками окремих міст», щорічних виборів «загального збирача (*allector arcae*), потім судді, зобов'язаного розбирати всякого роду скарги, пов'язані з цією справою (*iudex arcae Galliarum*) та особливого розпорядника або контролера зборів для утримання храму та свята на честь Августа (*inquisitor Galliarum*)». На цьому, зазначив Куланж, «атрибути зборів не обмежувалися

вказаними. Вони розглядали фінансовий стан провінцій та перевіряли акти попереднього року; нарешті вони обговорювали питання про те, чи слід похвалити або висловити догану намісникам та іншим імперським посадовим особам» [9, с. 267–268].

З іншого боку, Куланж доволі детально описував особливості «муніципального ладу» відповідних провінцій [9, с. 275–320]. У цьому контексті він писав, що «муніципальні громади римської Галлії були чимось іншим, ніж її попередні народи. Те, що тоді називалося «громадою» (*civitas*), було чимось більш значущим ніж місто та його округ. Географічно це була територія, всередині якої знаходилося головне місто, кілька волостей (*pagi*), кілька маленьких міст, значна кількість сіл (*□ici*) та незчисленна кількість сільських маєтків; політично це було організоване ціле, що зберігало пам'ять про те, що воно раніше було самостійною державною одиницею». Вже з одного цього видно особливості «муніципального порядку», який досліджував Куланж. Він вважав, «щоб вивчити цей муніципальний лад з відповідною точністю та ґрунтовністю, треба насамперед установити одну відмінність. Треба поєднати в одну групу громади, які називалися римськими колоніями, та ті, котрі називалися громадами латинського права, та протиставити їм ті, котрим не були присвоєні такі позначення. Відмінною особливістю громад-колоній була не стільки та обставина, що вони отримали кількох поселенців латинської крові, скільки те, що вони отримали від Риму свій устрій», свідченням чому є муніципальні грамоти кількох міст Італії та Іспанії (зокрема, *Lex Malacitana* та *Lex Salpensana*, укладені під час правління Домініана). Ці хартії, вказував Куланж, «були законами, виданими центральною владою для визначення внутрішньої організації міст. Втім, загальною ознакою всіх цих грамот було те, що вони облаштовували міські громади за зразком старої Римської Республіки» [9, с. 280–281].

Отже, наведений історичний досвід свідчить, що для відповідного етапу формування західної традиції муніципального права характерними є наявність цілої системи суспільно-політичних та соціально-економічних відносин, обумовлених відповідними (державними та місцевими) традиціями, взаємовідносинами між державою та громадою (співвідношення централізації та децентралізації), суб'єктно-об'єктними та функціонально-телеологічними характеристиками місцевого життя (жителі та їх права й обов'язки; громада, її права й обов'язки, критерії членства у ній; питання державного та місцевого значення; предмети відання місцевої влади), особливостями нормативної регламентації (акти центральної влади та муніципальні хартії) тощо, що, по суті й є основою для виникнення, фор-

мування та розвитку муніципалізму та муніципального ладу.

Звідси про муніципальний лад як певний суспільний та правовий порядок можна говорити не тоді, коли муніципальні відносини є впорядкованими згідно з приписами юридичних норм, а лише тоді, коли впорядкованість цих відносин у територіальних громадах повністю чи переважно ґрунтується на принципах місцевого самоврядування та муніципальних цінностях, відповідає громадській ідеї, втіленій у нормах позитивного права, насамперед, муніципальних хартіях (статутах територіальних громад) та визнаній на конституційному рівні. Тобто у цьому розумінні муніципальний лад – це система реальних муніципально-правових відносин, що виникають у процесі реалізації та захисту муніципальних прав людини та організації й функціонування муніципальної влади, а також пов'язаних з ними сферах у процесі функціонування соціально-правової держави та громадянського суспільства за умови, що вся ця сукупність ґрунтується на відповідних демократичних засадах (принципах, цінностях тощо) і постійно функціонує відповідно до них.

З позицій сьогодення, основою муніципалізму та муніципального ладу є невід'ємні, у тому числі й насамперед муніципальні, права жителів – членів територіальних громад, їх самоорганізація та громадська участь, єдність історичних, соціально-економічних, духовно-культурних, етнонаціональних та інших особливостей і традицій муніципального життя та особливостей організації та здійснення місцевого самоврядування у територіальній громаді. При цьому принципами муніципального ладу (по суті – принципами муніципального права) є: громадоправство; правовладдя (верховенство права); субсидіарність; демократія участі; децентралізація; поєднання державних та місцевих інтересів; публічність і транспарентність муніципального життя; права, організаційно-кадрова та матеріально-фінансова самостійність і спроможність муніципальної влади; захист та охорона прав жителів; підзвітність, підконтрольність та відповідальність органів і посадових осіб муніципальної влади перед територіальною громадою та інші принципи, що є втіленням основних ідей муніципалізму.

Досвід, який набуває муніципальна влада у процесі становлення муніципалізму та реалізації принципів муніципального ладу, ставить нові проблеми перед наукою муніципального права, що об'єктивно змінює її сутність, зміст та форму у напрямку від «права місцевого самоврядування» до реального, муніципального права. А це, у свою чергу, знімає проблему «подвійного» підходу у дослідженні муніципального простору. Тим самим збагачується зміст предмету муніципального права не лише як науки, а і самостійної галузі українського права.

Саме ці характеристики обумовлюють специфіку муніципально-правового режиму (режимів) та обумовлюють уособлення муніципально-правових відносин від суміжних (конституційних, адміністративних, фінансових, земельних та ін.) відносин. Муніципальні права людини, муніципалізм, муніципальний лад є саме тими конкретними критеріями, що унеможливають дифузії або непомірне розширення предмету муніципального права як галузі права, забезпечують функціонально-телеологічну спрямованість муніципально-правового регулювання та запобігають втраті об'єктивних підстав розмежування муніципально-правових та суміжних відносин.

Висновки. Проведений аналіз дає можливість стверджувати, що предметом муніципального права як галузі національного права слід вважати суспільні відносини, які виникають в процесі визнання, становлення, організації та здійснення муніципальної влади, а також реалізації та захисту муніципальних прав людини.

Таке розуміння предмету муніципального права вказує на його специфічність, адже його становлять суспільні відносини, що виникають не в окремій сфері життєдіяльності людини і громадянина, територіальних громад або суспільства, а в різних сферах муніципального життя – політичній, економічній, соціальній, культурній, екологічній, інформаційній тощо. При цьому, інтегруючим моментом є те, що всі ці відносини пов'язані із процесами становлення муніципалізму, інституціоналізацією та функціонуванням муніципальної влади, а також реалізацією та захистом муніципальних прав людини.

Це, у свою чергу, дозволяє стверджувати, що муніципальне право є самостійною галуззю національного права. Адже, навіть якщо взяти до уваги лише конституційну регламентацію місцевого самоврядування, то муніципальне право має більше підстав для існування у статусі самостійної галузі, ніж всі інші (за винятком хіба що конституційного права) галузі національного права. Так, у Конституції України фіксуються принципи визнання та гарантування місцевого самоврядування (ст. 7), а також його підзаконності (ст. 19), закріплюється право громадян на доступ до служби в органах місцевого самоврядування як самостійного виду публічної служби (ст. 38), визнається самостійність рішення територіальними громадами та органами і посадовими особами місцевого самоврядування питань місцевого значення (частина перша ст. 140); поєднання у місцевому самоврядуванні представницької та безпосередньої демократії (частина третя ст. 140); не підпорядкованість однієї територіальної громади іншій (частини перша та четверта ст. 140); обов'язковість наявності органів місцевого самоврядування (частина четверта ст. 140); пріоритетна роль представницьких

органів місцевого самоврядування серед органів місцевого самоврядування (ст. 141) тощо.

Безумовно, обґрунтування муніципального права як самостійної галузі права не вичерпується посиланням на значну кількість конституційних норм, що регулюють питання місцевого самоврядування. Адже, з одного боку, є колосальний законодавчий масив, яким регулюються відносини у сфері місцевого самоврядування, а, з іншого – ціла система локальних джерел муніципального права, унікальне та визначальне місце в якій займають статuti територіальних громад.

Враховуючи значення останніх у процесах становлення та розвитку реального місцевого самоврядування, можна стверджувати, що наявність такого роду муніципальних хартиї є одним з визначальних критеріїв виникнення та існування муніципального права. В свою чергу відсутність у реальному муніципальному житті статутів територіальних громад розмиває та збіднює джерельну основу муніципального права, нівелюючи його системні та функціональні потенції. У силу цього є достатні підстави стверджувати, що муніципальні норми мають відносно самостійний предмет свого впливу, регулювання, а їх система утворює самостійну галузь національного права України – муніципальне право.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Загальна теорія права: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри. Київ: Ваіте, 2015. 392 с.
2. Кампо В.М. Муніципальне (комунальне) право. *Юридична енциклопедія*: в 6 т. / [редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.]. Т. 3: К–М. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2001. С. 784.
3. Кампо В.М. Муніципальне (комунальне) право. *Великий енциклопедичний юридичний словник* / за ред. Ю.С. Шемшученка 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ: Вид-во «Юридична думка», 2012. С. 505.
4. Муніципальне право України: підручник / за ред. В.Ф. Погорілка, О.Ф. Фрицького. Київ: Юрінком Інтер, 2001. 352 с.
5. Кравченко В.В., Пітцик М.В. Муніципальне право України: навч. посіб. Київ: Атіка, 2003. 672 с.
6. Муніципальне право України: підручник. За ред. В.Ф. Погорілка, О.Ф. Фрицького. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 592 с.
7. Муніципальне право України: підруч. / І.С. Пирога, Ю.М. Бисага, О.Я. Рогач. Луцьк: Вежа-Друк, 2023. 358 с.
8. Корнієнко М.І. Муніципальне право України. Концептуальні та організаційно-правові питання: навч. посібник. Київ: «Алерта», 2005. 144 с.
9. Фюстель де-Куланжъ. Исторія общественного строя Древней Франціи. Переводъ подъ редакціею И.М. Гревса. Томъ 1. Римская Галлія. С.-Петербургъ: Типо-литографія Альтшулера, Эртелевъ пер. д. № 17–9, 1901. 403 с.